

Король В. В., к.ю.н., доцент,
Верстлер М. В., студентка,
Прикарпатський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ, Україна

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ ВІД САМОВИКРИТТЯ В КПК УКРАЇНИ

Закріплене у ч. 1 ст. 63 Конституції України право особи відмовитись давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів є невід'ємною частиною імунітету в кримінальному судочинстві, який складається з правових норм, що включають забезпечення особі права давати (чи відмовитися давати) показання стосовно власної поведінки виключно з власної волі, тобто, добровільно [1, с. 70]. Відповідно, у кримінальному процесуальному законі як засада кримінального провадження своє закріплення знайшла свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї (ст. 18 КПК України).

Як відомо, процесуальні права особи поза відповідних обов'язків компетентних органів держави (посадових осіб) щодо їх роз'яснення і реального забезпечення перетворюються на пусту декларацію [2, с. 161]. Тому особливого значення набуває дослідження механізму реалізації засадничих приписів у різних сферах їх застосування (нормотворчій та правозастосовній).

На відміну від Конституції України, яка в одному своєму положенні визнає це право за всіма без винятку особами, кримінальний процесуальний закон підходить до цього питання за двома варіантами: аналогічно Конституції, не прив'язуючись до якогось конкретного учасника провадження (ст. 18 КПК України), та окремо по кожному з учасників кримінального провадження (щодо свідка, підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого).

Свободою від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів користується кожна особа – учасник кримінального провадження, яка опиняється в становищі допитуваної чи опитуваної. Для свідка ця свобода виражена і забезпечується правом, закріпленим у п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України: «Свідок має право ... відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення...»; для підозрюваного та обвинуваченого – пп. 4 і 5 статті 42 КПК України: «...має право ... не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у

будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати...»; для потерпілого – п. 6 ст. 56 КПК України: «...має право ... давати пояснення, показання або відмовитися їх давати...».

У кримінальному процесуальному законі існує також система гарантій, що слугують захисту прав учасників кримінального провадження під час їх допиту. До таких гарантій належить встановлена у ч. 1 і ч. 3 ст. 18 КПК України заборона примушування особи до визнання вини у вчиненні кримінального правопорушення, до дачі пояснень і показань, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення. До гарантій засади, закріпленої у ст. 18 КПК України, належать і положення, які складають зміст засади поваги до людської гідності: «Забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність.

Кожен має право захищати усіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, права, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження» (ч. 2 і ч. 3 ст. 11 КПК України).

Також до гарантій можна віднести цілий ряд норм, які надають право учасникам, що залучаються до провадження, бути чітко і своєчасно повідомленими про свої права, передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення (п. 2 ч. 3 ст. 42; ч. 5 ст. 44; п. 1 ч. 1 ст. 56; ч. 3 ст. 62; ч. 3 ст. 63) та зобов'язують слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд роз'яснити вищезазначеним особам їх права (ч. 3 ст. 223; ч. 3 ст. 224; ч. 1 ст. 352; ч. 1 ст. 353 КПК України). Окремо серед гарантій свободи від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів слід виділити положення, закріплене у ч. 4 ст. 224 КПК України: «У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви».

Крім того, гарантією є також прямо встановлена у кримінальному законі заборона притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які мають право імунітету допитуваного учасника кримінального провадження (ч. 2 ст. 385, ч. 2 ст. 396 КК України).

Попри таку розгалужену систему норм, які спрямовані на реалізацію положень ст. 18 КПК України, слід констатувати, що не всі учасники кримінального провадження, які опиняються у ролі допитуваних осіб, рівною мірою забезпечені такими гарантіями. Так, у ст. 18 КПК України правило «...не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення ..., у

будь-який момент відмовитися відповідати на запитання...» не поширюється на випадки дачі показань щодо близьких родичів та членів сім'ї. Також звертає на себе увагу те, що у ч. 4 ст. 224 КПК України встановлено обов'язок особи, яка проводить допит, зупинити його у разі відмови відповідати на запитання лише щодо підозрюваного.

Як видається, положення засади свободи від самовикриття повинні поширюватись і на інші випадки отримання показань чи пояснень від учасника кримінального провадження, зокрема, такі слідчі (розшукові) дії, як одночасний допит двох і більше осіб (ч. 9 ст. 224) і пред'явлення для впізнання (ч. 3 ст. 228), а також допити обвинуваченого, свідка, потерпілого та експерта в суді (ст.ст. 351, 352, 353 і 356 КПК України).

Література

1. Грицик В. В. Поняття та ознаки конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів / В. В. Грицик // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 12, Том 1. – С.69-72.

2. Горский Г. Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Г. Ф. Горский, Л. Д. Кокорев, П. С. Элькинд. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1978. – 304 с.

УДК 343.9

Король І. Б., к.ю.н.,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

МОТИВИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА НЕДОТОРКАНИСТІСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Причини появи антисуспільних установок особистості приховані у деформації правової свідомості [1, с. 57]. Прагнучи до задоволення власних природних потреб, людина вдається до методів і засобів, які суперечать моральним установкам переважної частини населення та конфліктують із нормами кримінального законодавства.

У психологічній літературі потреба, опосередкована складним психологічним процесом мотивації, називається мотивом. Перш ніж потреба спричинить дію, особа переживає складний психологічний процес мотивації, який полягає в усвідомленні тією чи іншою мірою суб'єктивної та об'єктивної сторін потреби й дії, спрямованої на її задоволення [2, с. 389-390].

Мотив і мета не є обов'язковими ознаками злочинів окресленої групи, проте їх встановлення має важливе значення для повноти розкриття